ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ

της 9ης Σεπτεμβρίου 2003 *

Στην υπόθεση C-25/02,

που έχει ως αντικείμενο αίτηση του Bundesverwaltungsgericht (Γερμανία) προς το Δικαστήριο, κατ' εφαρμογήν του άρθρου 234 ΕΚ, με την οποία ζητείται, στο πλαίσιο της διαφοράς που εκκρεμεί ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου μεταξύ

Katharina Rinke

και

Ärztekammer Hamburg,

η έκδοση προδικαστικής αποφάσεως ως προς την ερμηνεία των άρθρων 5 της οδηγίας 86/457/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 15ης Σεπτεμβρίου 1986, περί ειδικής εκπαιδεύσεως στη γενική ιατρική (ΕΕ L 267, σ. 26) και 34 της οδηγίας 93/16/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 5ης Απριλίου 1993, για τη διευκόλυνση της ελεύθερης κυκλοφορίας των ιατρών και της αμοιβαίας αναγνώρισης των διπλωμάτων, πιστοποιητικών και άλλων τίτλων τους (ΕΕ L 165, σ. 1), καθώς και ως προς το συμβατό των εν λόγω άρθρων με την απαγόρευση της έμμεσης δυσμενούς διακρίσεως λόγω φύλου, όπως η απαγόρευση αυτή προβλέπεται από την οδηγία 76/207/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 9ης Φεβρουαρίου 1976, περί της εφαρμογής της αρχής της ίσης μεταχειρίσεως ανδρών και γυναικών, όσον αφορά την πρόσβαση σε απασχόληση, την επαγγελματική εκπαίδευση και προώθηση και τις συνθήκες εργασίας (ΕΕ ειδ. έκδ. 05/002, σ. 70),

* Γλώσσα διαδικασίας: η γερμανική.

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ,

συγκείμενο από τους G. C. Rodríguez Iglesias, Πρόεδρο, J.-P. Puissochet, M. Wathelet, R. Schintgen και C. W. A. Timmermans, προέδρους τμήματος, C. Gulmann, D. A. O. Edward, A. La Pergola, P. Jann (εισηγητή), B. Σκουρή, F. Macken, N. Colneric, S. von Bahr, J. N. Cunha Rodrigues και A. Rosas, δικαστές,

γενικός εισαγγελέας: L. A. Geelhoed
γραμματέας: M.-F. Contet, κύρια υπάλληλος διοικήσεως,

λαμβάνοντας υπόψη τις γραπτές παρατηρήσεις που κατέθεσαν:

— η K. Rinke, εκπροσωπούμενη από την D. Goergens, Rechtsanwältin,

— η Σουηδική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τον A. Kruse,

— το Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ενώσεως, εκπροσωπούμενο από την A. Lo Monaco και από τον J.-P. Hix,

— η Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, εκπροσωπούμενη από τις M. Πατακιά και N. Yerrell καθώς και από τον B. Martenczuk,

έχοντας υπόψη την έκθεση ακροατηρίου,

αφού άκουσε τις προφορικές παρατηρήσεις της K. Rinke, του Συμβουλίου και της Επιτροπής κατά τη συνεδρίαση της 12ης Νοεμβρίου 2002,

αφού άκουσε τον γενικό εισαγγελέα που ανέπτυξε τις προτάσεις του κατά τη συνεδρίαση της 6ης Φεβρουαρίου 2003,

εκδίδει την ακόλουθη

Απόφαση

1 Με διάταξη της 8ης Νοεμβρίου 2001, η οποία περιήλθε στο Δικαστήριο στις 31 Ιανουαρίου 2002, το Bundesverwaltungsgericht υπέβαλε, κατ' εφαρμογήν του άρθρου 234 ΕΚ, δύο προδικαστικά ερωτήματα ως προς την ερμηνεία των άρθρων 5 της οδηγίας 86/457/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 15ης Σεπτεμβρίου 1986, περί ειδικής εκπαιδεύσεως στη γενική ιατρική (ΕΕ L 267, σ. 26) και 34 της οδηγίας 93/16/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 5ης Απριλίου 1993, για τη διευκόλυνση της ελεύθερης κυκλοφορίας των ιατρών και της αμοιβαίας αναγνώρισης των διπλωμάτων, πιστοποιητικών και άλλων τίτλων τους (ΕΕ L 165, σ. 1), καθώς και ως προς το συμβατό των εν λόγω άρθρων με την απαγόρευση της έμμεσης δυσμενούς διακρίσεως λόγω φύλου, όπως η απαγόρευση αυτή προβλέπεται από την οδηγία 76/207/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 9ης Φεβρουαρίου 1976, περί της εφαρμογής της αρχής της ίσης μεταχειρίσεως ανδρών και γυναικών, όσον αφορά την πρόσβαση σε απασχόληση, την επαγγελματική εκπαίδευση και προώθηση και τις συνθήκες εργασίας (ΕΕ ειδ. έκδ. 05/002, σ. 70).

2 Τα ερωτήματα αυτά ανέκυψαν στο πλαίσιο διαφοράς μεταξύ της K. Rinke και του Ärztekammer Hamburg (ιατρικού συλλόγου του Αμβούργου) σχετικά με την άρνηση του τελευταίου να χορηγήσει σ' αυτήν πιστοποιητικό «ειδικής εκπαιδεύσεως στη γενική ιατρική» και να της παράσχει το δικαίωμα να φέρει τον τίτλο της γενικής ιατρού.

Το νομικό πλαίσιο

3 Η οδηγία 76/207 αποσκοπεί, σύμφωνα με το άρθρο 1, παράγραφος 1, στην εφαρμογή, εντός των κρατών μελών, της αρχής της ίσης μεταχειρίσεως μεταξύ ανδρών και γυναικών όσον αφορά την πρόσβαση σε απασχόληση, συμπεριλαμβανομένης της επαγγελματικής προωθήσεως, και την επαγγελματική εκπαίδευση, καθώς και τις συνθήκες εργασίας και την κοινωνική ασφάλιση.

4 Κατά την έννοια του άρθρου 2, παράγραφος 1, της οδηγίας 76/207, η αρχή της ίσης μεταχειρίσεως συνεπάγεται την απουσία κάθε διακρίσεως που βασίζεται στο φύλο είτε άμεσα είτε έμμεσα, σε συσχετισμό, ιδίως, με την οικογενειακή κατάσταση.

5 Σύμφωνα με το άρθρο 3 της οδηγίας 76/207, η εφαρμογή της αρχής της ίσης μεταχειρίσεως συνεπάγεται την απουσία κάθε διακρίσεως που βασίζεται στο φύλο όσον αφορά τους όρους προσβάσεως σε απασχολήσεις ή σε θέσεις εργασίας και για όλες τις βαθμίδες της επαγγελματικής ιεραρχίας.

6 Η ως άνω διάταξη υποχρεώνει τα κράτη μέλη να λάβουν τα αναγκαία μέτρα ώστε να καταργηθούν οι νομοθετικές, κανονιστικές και διοικητικές διατάξεις που είναι αντίθετες προς την αρχή της ίσης μεταχειρίσεως.

7 Η ίδια υποχρέωση επιβάλλεται στα κράτη μέλη βάσει του άρθρου 4, στοιχείο α', της οδηγίας 76/207, όσον αφορά την πρόσβαση σ' όλες τις μορφές και σ' όλα τα επίπεδα του επαγγελματικού προσανατολισμού, της επαγγελματικής εκπαιδεύσεως, της επαγγελματικής επιμορφώσεως και μετεκπαιδεύσεως.

8 Η οδηγία 86/457 ορίζει, στο άρθρο 2, παράγραφος 1, στοιχείο β', ότι η ειδική εκπαίδευση στη γενική ιατρική έχει διάρκεια τουλάχιστον δύο ετών με πλήρη απασχόληση.

9 Το άρθρο 5 της οδηγίας 86/457 προβλέπει τα εξής:

«1. Με την επιφύλαξη της αρχής της κατά πλήρη απασχόληση εκπαίδευσης που εκφράζεται στο άρθρο 2, παράγραφος 1, στοιχείο β', τα κράτη μέλη μπορούν να επιτρέψουν ειδική εκπαίδευση στη γενική ιατρική κατά μερική απασχόληση επιπλέον της εκπαίδευσης κατά πλήρη απασχόληση, εφόσον πληρούνται οι εξής ειδικές προϋποθέσεις:

— η συνολική διάρκεια της εκπαίδευσης δεν συντομεύεται λόγω του γεγονότος ότι πραγματοποιείται κατά μερική απασχόληση,

— η εβδομαδιαία διάρκεια της εκπαίδευσης κατά μερική απασχόληση δεν μπορεί να είναι κατώτερη του 60 % της εβδομαδιαίας διάρκειας της εκπαίδευσης κατά πλήρη απασχόληση,

— η εκπαίδευση κατά μερική απασχόληση πρέπει να περιλαμβάνει ορισμένο αριθμό εκπαιδευτικών περιόδων με πλήρη απασχόληση, και όσον αφορά την εκπαίδευση που παρέχεται σε νοσοκομειακό περιβάλλον και όσον αφορά την εκπαίδευση που παρέχεται σε ένα εγκεκριμένο ιατρείο γενικής ιατρικής ή σε εγκεκριμένο κέντρο στο οποίο ιατροί παρέχουν πρωτοβάθμια ιατρική περίθαλψη. Ο αριθμός και η διάρκεια των εκπαιδευτικών περιόδων με πλήρη απασχόληση πρέπει να μπορούν να εξασφαλίζουν κατάλληλη προετοιμασία για την πραγματική άσκηση της γενικής ιατρικής.

2. Η εκπαίδευση κατά μερική απασχόληση οφείλει να είναι ισοδύναμου ποιοτικά επιπέδου με την εκπαίδευση κατά πλήρη απασχόληση. Πιστοποιείται με δίπλωμα, πιστοποιητικό ή άλλο τίτλο, σύμφωνα με τα προβλεπόμενα στο άρθρο 1.»

10 Η οδηγία 86/457 ενσωματώθηκε στην οδηγία 93/16.

11 Το άρθρο 34 της οδηγίας 93/16 έχει το ίδιο περιεχόμενο με το άρθρο 5 της οδηγίας 86/457.

12 Το άρθρο 25 της οδηγίας 93/16 παρέχει τη δυνατότητα στα κράτη μέλη να επιτρέψουν ειδίκευση κατά μερική απασχόληση, υπό όρους αποδεκτούς από τις αρμόδιες εθνικές αρχές, εφόσον η κατά πλήρη απασχόληση εκπαίδευση δεν θα ήταν πραγματοποιήσιμη για ατομικούς και δικαιολογημένους λόγους. Σε αντίθεση με το άρθρο 34 της εν λόγω οδηγίας, το άρθρο 25 δεν απαιτεί τη συμπλήρωση ορισμένου αριθμού εκπαιδευτικών περιόδων κατά πλήρη απασχόληση.

Η διαφορά της κύριας δίκης και τα προδικαστικά ερωτήματα

13 Η K. Rinke είναι διδάκτωρ ιατρικής. Στο πλαίσιο της ειδικής εκπαιδεύσεώς της στη γενική ιατρική, εργάστηκε κατά μερική απασχόληση με διάρκεια εργασίας μεγαλύτερη του 60 % της κανονικής διάρκειας εργασίας σε ένα ιατρείο γενικής ιατρικής, κυρίως από την 1η Απριλίου 1994 έως την 31η Μαρτίου 1995, ως συνεργάτις στο πλαίσιο της εκπαιδεύσεώς της.

14 Στις 4 Μαΐου 1995, η K. Rinke ζήτησε από τον καθού της κύριας δίκης να της χορηγήσει πιστοποιητικό «ειδικής εκπαιδεύσεως στη γενική ιατρική» βάσει του οποίου θα είχε το δικαίωμα να φέρει τον τίτλο της γενικής ιατρού. Με απόφαση της 5ης Μαΐου 1995, ο καθού της κύριας δίκης απέρριψε το ως άνω αίτημα, για τον λόγο ότι, σύμφωνα με το άρθρο 13b, παράγραφος 2, πρώτη περίοδος, του Hamburgische Ärztegesetz (νόμου του Αμβούργου περί ιατρών), η προβλεπόμενη εκπαίδευση έπρεπε να έχει πραγματοποιηθεί σε ιατρείο γενικής ιατρικής υπό μορφή πλήρους απασχολήσεως για έξι τουλάχιστον μήνες.

15 Η K. Rinke άσκησε ενώπιον του Verwaltungsgericht προσφυγή κατά της ως άνω αποφάσεως, προβάλλοντας ότι η ρύθμιση του Hamburgische Ärztegesetz αντιβαίνει στην προβλεπόμενη από το κοινοτικό δίκαιο αρχή της απαγορεύσεως των διακρίσεων, που διατυπώνεται στην οδηγία 76/207. Κατά την K. Rinke, η θεμελιώδης αρχή της απαγορεύσεως των διακρίσεων πρέπει να υπερισχύει της υποχρεώσεως την οποία θεσπίζει το άρθρο 5, παράγραφος 1, της οδηγίας 86/457.

16 Ο Ärztekammer Hamburg υποστήριξε ότι η απαιτούμενη από τον νόμο εκπαίδευση κατά πλήρη απασχόληση δικαιολογείται από αντικειμενικούς λόγους.

17 Το Verwaltungsgericht απέρριψε την προσφυγή. Στις 18 Φεβρουαρίου 1999, το Bundesverwaltungsgericht απέρριψε την ασκηθείσα κατά της αποφάσεως του Verwaltungsgericht αναίρεση. Το Bundesverwaltungsgericht έκρινε ότι η ρύθμιση που θέσπισε ο νομοθέτης του Αμβούργου δικαιολογείται, εν πάση περιπτώσει, από απόψεως κοινοτικού δικαίου λόγω της διατάξεως του άρθρου 34, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/16, η οποία αντιστοιχεί στη διάταξη του άρθρου 5, παράγραφος 1, της οδηγίας 86/457. Η ως άνω ρύθμιση υπερέχει της οδηγίας 76/207 περί ίσης μεταχειρίσεως, δεδομένου ότι πρόκειται για ειδικότερη και μεταγενέστερη ρύθμιση. Η ρύθμιση αυτή τηρεί την αρχή της απαγορεύσεως των αυθαιρέτων μέτρων και την αρχή της αναλογικότητας.

18 Με απόφαση της 9ης Ιανουαρίου 2001, το Bundesverfassungsgericht εξαφάνισε την ανωτέρω απόφαση κατόπιν ασκήσεως από την K. Rinke ενώπιόν του του ενδίκου μέσου της προσφυγής για ζήτημα συνταγματικότητας και ανέπεμψε την υπόθεση

στο Bundesverwaltungsgericht. Συγκεκριμένα, το Bundesverfassungsgericht έκρινε ότι το Bundesverwaltungsgericht, μη υποβάλλοντας στο Δικαστήριο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων αίτηση για την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως όσον αφορά το ζήτημα της σχέσεως του άρθρου 34, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/16 με την οδηγία 76/207 περί ίσης μεταχειρίσεως, παρέβλεψε το δικαίωμα της προσφεύγουσας της κύριας δίκης στον νόμιμο δικαστή της. Οι αρχές της ειδικότητας και της υπεροχής του μεταγενέστερου κανόνα δικαίου δεν ισχύουν, κατ' ανάγκην, άνευ ετέρου στο κοινοτικό δίκαιο. Επιπλέον, η αρχή της απαγορεύσεως των διακρίσεων μπορεί να έχει καταστεί, στο κοινοτικό δίκαιο, θεμελιώδες δικαίωμα και να υπερισχύσει της οδηγίας 93/16.

19 Με διάταξη της 8ης Νοεμβρίου 2001, το Bundesverwaltungsgericht αποφάσισε να αναστείλει τη διαδικασία. Έκρινε ότι δεν αμφισβητείται βεβαίως ότι ο αποκλεισμός της δυνατότητας πραγματοποιήσεως της εκπαιδεύσεως εξ ολοκλήρου κατά μερική απασχόληση πλήττει περισσότερο τις γυναίκες απ' ό,τι τους άνδρες, δεδομένου ότι οι γυναίκες κάνουν χρήση, σε σημαντικά μεγαλύτερο βαθμό, όπως δείχνει η εμπειρία, των δυνατοτήτων που προσφέρει η μερική απασχόληση. Ωστόσο, δεν είναι βέβαιο ότι η οδηγία 76/207 έχει εφαρμογή στην παρούσα υπόθεση. Σε αντίθεση με τις περιπτώσεις δυσμενούς διακρίσεως των μερικώς απασχολουμένων εργαζομένων έναντι των πλήρως απασχολουμένων εργαζομένων, οι οποίες έχουν αποτελέσει αντικείμενο της νομολογίας του Δικαστηρίου, η παρούσα υπόθεση δεν έχει σχέση με τις δυσμενείς συνέπειες που έχουν ορισμένοι όροι εργασίας. Αντιθέτως, ο νομοθέτης αποκλείει μια συγκεκριμένη μορφή απασχολήσεως — τη μερική απασχόληση — για όλους τους οικείους εργαζομένους.

20 Επιπλέον, η υποχρέωση εκπαιδεύσεως κατά πλήρη απασχόληση σε ένα ιατρείο γενικής ιατρικής μπορεί να δικαιολογηθεί από παράγοντες που δεν έχουν καμία σχέση με δυσμενείς διακρίσεις λόγω φύλου. Αφετέρου, το άρθρο 25 της οδηγίας 93/16, το οποίο έχει σχέση με την ειδίκευση στη γενική ιατρική, δεν καθορίζει χρονικές περιόδους κατά τη διάρκεια των οποίων να επιβάλλεται υποχρεωτικώς η διεξαγωγή εκπαιδεύσεως κατά πλήρη απασχόληση.

21 Σε περίπτωση που η υποχρέωση εκπαιδεύσεως κατά πλήρη απασχόληση συνιστά παραβίαση της αρχής της απαγορεύσεως των διακρίσεων, τίθεται το ζήτημα με ποιον τρόπο πρέπει να αρθεί μια τέτοια σύγκρουση κανόνων δικαίου.

22 Κατά συνέπεια, το Bundesverwaltungsgericht αποφάσισε να υποβάλει στο Δικαστήριο τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα:

«1) Αποτελεί έμμεση δυσμενή διάκριση λόγω φύλου κατά την έννοια της οδηγίας 76/207/ΕΟΚ η προβλεπόμενη από τις οδηγίες 86/457/ΕΟΚ και 93/16/ΕΟΚ υποχρέωση να συμπληρώνονται κατά πλήρη απασχόληση ορισμένες εκπαιδευτικές περίοδοι της ειδικής εκπαιδεύσεως στη γενική ιατρική για την απόκτηση του τίτλου του γενικού ιατρού;

2) Σε περίπτωση καταφατικής απαντήσεως στο πρώτο ερώτημα:

α) Με ποιον τρόπο πρέπει να αρθεί η σύγκρουση κανόνων δικαίου μεταξύ, αφενός, της οδηγίας 76/207/ΕΟΚ και, αφετέρου, των οδηγιών 86/457/ΕΟΚ και 93/16/ΕΟΚ;

β) Ανήκει η απαγόρευση της έμμεσης δυσμενούς διακρίσεως λόγω φύλου στην κατηγορία των άγραφων θεμελιωδών δικαιωμάτων του κοινοτικού δικαίου τα οποία υπερισχύουν κάθε αντίθετου κανόνα του παραγώγου κοινοτικού δικαίου;»

Επί των προδικαστικών ερωτημάτων

23 Πρέπει να εξεταστεί πρώτα το δεύτερο υποβληθέν ερώτημα.

Επί του δευτέρου ερωτήματος

24 Πρέπει να επισημανθεί, όπως ορθώς επισήμανε η Επιτροπή στις γραπτές παρατηρήσεις της, ότι η οδηγία 76/207 απευθύνεται στα κράτη μέλη και όχι στα όργανα της Κοινότητας. Κατά συνέπεια, δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι αυτές καθ' εαυτές οι διατάξεις της οδηγίας 76/207 επιβάλλουν υποχρεώσεις στο Συμβούλιο κατά την άσκηση της νομοθετικής εξουσίας του.

25 Ωστόσο, όπως τόνισαν όλοι οι υποβαλόντες παρατηρήσεις στην παρούσα υπόθεση, η κατάργηση των δυσμενών διακρίσεων λόγω φύλου αποτελεί μέρος των θεμελιωδών δικαιωμάτων ως γενικών αρχών του κοινοτικού δικαίου, την τήρηση του οποίου έχει ως αποστολή να διασφαλίζει το Δικαστήριο (αποφάσεις της 15ης Ιουνίου 1978, 149/77, Defrenne III, Συλλογή τόμος 1978, σ. 419, σκέψεις 26 και 27, και της 30ής Απριλίου 1996, C-13/94, P. κατά S., Συλλογή 1996, σ. I-2143, σκέψη 19).

26 Επίσης, δεν αμφισβητείται ότι ο σεβασμός των θεμελιωδών δικαιωμάτων συνιστά προϋπόθεση της νομιμότητας των κοινοτικών πράξεων (γνωμοδότηση 2/94, της 28ης Μαρτίου 1996, Συλλογή 1996, σ. I-1759, σκέψη 34, και απόφαση της 17ης Φεβρουαρίου 1998, C-249/96, Grant, Συλλογή 1998, σ. I-621, σκέψη 45).

27 Επομένως, διάταξη οδηγίας την οποία το Συμβούλιο εξέδωσε παραβλέποντας την αρχή της ίσης μεταχειρίσεως μεταξύ ανδρών και γυναικών στερείται νομιμότητας.

28 Κατά συνέπεια, στο δεύτερο ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι η τήρηση της απαγορεύσεως των εμμέσων δυσμενών διακρίσεων λόγω φύλου συνιστά προϋπόθεση της νομιμότητας κάθε πράξεως που εκδίδουν τα κοινοτικά όργανα.

Επί του πρώτου ερωτήματος

Παρατηρήσεις των μετεχόντων στη δίκη

29 Κατά την K. Rinke και τη Σουηδική Κυβέρνηση, οι διατάξεις σύμφωνα με τις οποίες η εκπαίδευση κατά μερική απασχόληση στη γενική ιατρική πρέπει να περιλαμβάνει ορισμένο αριθμό εκπαιδευτικών περιόδων κατά πλήρη απασχόληση περιάγουν σε μειονεκτική θέση πολύ περισσότερες γυναίκες απ' ό,τι άνδρες. Επομένως, υφίσταται έμμεση δυσμενής διάκριση λόγω φύλου, εκτός αν οι εν λόγω διατάξεις δικαιολογούνται από αντικειμενικούς παράγοντες άσχετους προς το φύλο. Ωστόσο, εν προκειμένω, τέτοια δικαιολογία δεν υπάρχει, όπως αποδεικνύεται από το γεγονός ότι οποιαδήποτε άλλη εκπαίδευση για την απόκτηση ιατρικής ειδικότητας μπορεί να πραγματοποιηθεί, εξ ολοκλήρου, κατά μερική απασχόληση. Ο σκοπός των επίμαχων διατάξεων, ήτοι η βελτίωση της προστασίας της δημόσιας υγείας, μπορεί να επιτευχθεί με άλλα μέτρα, τα οποία δεν εισάγουν δυσμενείς διακρίσεις.

30 Αντιθέτως, το Συμβούλιο και η Επιτροπή φρονούν ότι δεν παραβιάστηκε η αρχή της ίσης μεταχειρίσεως. Κατά το Συμβούλιο, οι επίμαχες διατάξεις δεν περιάγουν σε μειονεκτική θέση τους ειδικευόμενους ιατρούς που εκπαιδεύονται κατά μερική απασχόληση έναντι των συναδέλφων τους που εκπαιδεύονται κατά πλήρη απασχόληση: οι προϋποθέσεις προσβάσεως στο επάγγελμα είναι οι ίδιες, δεδομένου ότι η διεξαγωγή πρακτικής εκπαιδεύσεως καθώς και η συμπλήρωση εκπαιδευτικών περιόδων κατά πλήρη απασχόληση είναι υποχρεωτικές για αμφότερες τις κατηγορίες ειδικευόμενων ιατρών. Η Επιτροπή προβάλλει ότι το ζήτημα αν η εν λόγω υποχρέωση έχει συνέπειες για μεγαλύτερο ποσοστό γυναικών απ' ό,τι ανδρών εμπίπτει στην αρμοδιότητα του εθνικού δικαστηρίου, το οποίο πρέπει να λάβει υπόψη προς τούτο τα διαθέσιμα στατιστικά στοιχεία. Οι πολύ γενικές διαπιστώσεις που περιέχονται στη διάταξη περί παραπομπής δεν αρκούν για να ικανοποιηθούν οι απαιτήσεις σχετικά με τη διαπίστωση έμμεσης δυσμενούς διακρίσεως.

31 Εν πάση περιπτώσει, τα δύο αυτά θεσμικά όργανα υποστηρίζουν ότι οι επίδικες διατάξεις των άρθρων 5, παράγραφος 1, της οδηγίας 86/457 και 34, παράγραφος 1,

της οδηγίας 93/16 δικαιολογούνται από λόγους αντικειμενικούς και άσχετους προς οποιαδήποτε δυσμενή διάκριση λόγω φύλου. Οι εν λόγω διατάξεις αποσκοπούν στο να εξασφαλιστεί ένα υψηλό, από ποιοτική άποψη, επίπεδο εκπαιδεύσεως, προκειμένου, αφενός, να καταστεί δυνατή η ελεύθερη κυκλοφορία των γενικών ιατρών και, αφετέρου, να εξασφαλιστεί ένα υψηλό επίπεδο προστασίας της υγείας. Η εκπαίδευση κατά μερική απασχόληση στη γενική ιατρική παρουσιάζει ορισμένα προβλήματα, τα οποία μπορούν να ξεπεραστούν μόνο με τη συμπλήρωση ορισμένων εκπαιδευτικών περιόδων κατά πλήρη απασχόληση. Όσον αφορά τη δυνατότητα των ειδικών ιατρών να πραγματοποιούν το σύνολο της εκπαιδεύσεώς τους κατά μερική απασχόληση, η Επιτροπή φρονεί ότι οι τελευταίοι δεν καταλαμβάνουν την ίδια κεντρική θέση, στο σύστημα υγείας, με τους γενικούς ιατρούς.

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

32 Επιβάλλεται η διαπίστωση, πρώτον, ότι ο κανόνας σύμφωνα με τον οποίο η εκπαίδευση κατά μερική απασχόληση πρέπει να περιλαμβάνει ορισμένο αριθμό εκπαιδευτικών περιόδων κατά πλήρη απασχόληση δεν ενέχει άμεση δυσμενή διάκριση, όταν εφαρμόζεται αδιακρίτως επί ανδρών και γυναικών εργαζομένων. Επομένως, πρέπει να εξεταστεί αν ο κανόνας αυτός μπορεί να συνιστά έμμεση δυσμενή διάκριση.

33 Συναφώς, από πάγια νομολογία προκύπτει ότι μια διάταξη ενέχει έμμεση διάκριση εις βάρος των γυναικών εργαζομένων όταν, μολονότι έχει διατυπωθεί κατά τρόπο ουδέτερο, στην πραγματικότητα, περιάγει σε μειονεκτική θέση ένα πολύ μεγαλύτερο ποσοστό γυναικών απ' ό,τι ανδρών, εκτός αν το μέτρο αυτό δικαιολογείται από παράγοντες αντικειμενικούς και άσχετους προς οποιαδήποτε δυσμενή διάκριση λόγω φύλου (βλ., υπ' αυτήν την έννοια, απόφαση της 6ης Απριλίου 2000, C-226/98, Jørgensen, Συλλογή 2000, σ. I-2447, σκέψη 29).

34 Κατά συνέπεια, πρέπει να εξεταστεί αν η απαίτηση ότι η εκπαίδευση στη γενική ιατρική πρέπει να περιλαμβάνει ορισμένο αριθμό περιόδων κατά πλήρη απασχόληση περιάγει, στην πραγματικότητα, σε μειονεκτική θέση ένα πολύ μεγαλύτερο ποσοστό γυναικών απ' ό,τι ανδρών.

35 Όπως προκύπτει από τα στατιστικά στοιχεία που παρέθεσε ο γενικός εισαγγελέας στα σημεία 36 και 37 των προτάσεών του, το ποσοστό των γυναικών που εργάζονται κατά μερική απασχόληση είναι πολύ υψηλότερο του ποσοστού του ανδρικού ενεργού πληθυσμού που ασκεί επαγγελματική δραστηριότητα κατά μερική απασχόληση. Το γεγονός αυτό, το οποίο εξηγείται, μεταξύ άλλων, από την άνιση κατανομή των οικογενειακών καθηκόντων μεταξύ γυναικών και ανδρών, καταδεικνύει ότι ένα πολύ μεγαλύτερο ποσοστό γυναικών απ' ό,τι ανδρών που επιθυμεί να εκπαιδευθεί στη γενική ιατρική θα αντιμετώπιζε δυσχέρειες ως προς το να εργαστεί κατά πλήρη απασχόληση κατά τη διάρκεια ορισμένου μέρους της εκπαιδεύσεώς του. Επομένως, η ως άνω απαίτηση περιάγει, στην πραγματικότητα, σε μειονεκτική θέση ιδίως τις γυναίκες σε σχέση με τους άνδρες.

36 Υπό τις συνθήκες αυτές, πρέπει να εξεταστεί αν η ως άνω απαίτηση δικαιολογείται από παράγοντες αντικειμενικούς και άσχετους προς οποιαδήποτε δυσμενή διάκριση λόγω φύλου.

37 Συναφώς, πρέπει να επισημανθεί ότι, όπως προκύπτει από την τρίτη αιτιολογική σκέψη της οδηγίας 86/457 και από τη δέκατη έκτη αιτιολογική σκέψη της οδηγίας 93/16, η ειδική εκπαίδευση του γενικού ιατρού θα του επιτρέψει να ανταποκριθεί καλύτερα στο λειτούργημά του, το οποίο στηρίζεται σε μεγάλο βαθμό στην προσωπική του γνώση όσον αφορά το περιβάλλον των ασθενών του και συνίσταται στην παροχή συμβουλών για την πρόληψη των ασθενειών και την προστασία της υγείας του ατόμου ως συνόλου, καθώς και στην παροχή των κατάλληλων θεραπευτικών αγωγών.

38 Όπως ορθώς υπογραμμίζουν το Συμβούλιο και η Επιτροπή, η εναρμόνιση, σε κοινοτικό επίπεδο, της ως άνω εκπαιδεύσεως δεν διευκολύνει μόνον την ελεύθερη κυκλοφορία των ιατρών, αλλά συμβάλλει και στο να εξασφαλιστεί ένα υψηλό επίπεδο προστασίας της δημόσιας υγείας στην Κοινότητα.

39 Στο πλαίσιο της επιδιώξεως των στόχων αυτών, πρέπει να αναγνωρισθεί στον κοινοτικό νομοθέτη ευρύ περιθώριο εκτιμήσεως, το οποίο, ωστόσο, δεν μπορεί να έχει

ως αποτέλεσμα να καταστεί κενή περιεχομένου η εφαρμογή μιας θεμελιώδους αρχής του κοινοτικού δικαίου, όπως είναι αυτή της καταργήσεως των εμμέσων δυσμενών διακρίσεων λόγω φύλου.

40 Στα άρθρα 5, παράγραφος 1, της οδηγίας 86/457 και 34, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/16, ο κοινοτικός νομοθέτης έκρινε ότι η κατάλληλη προετοιμασία για την πραγματική άσκηση της γενικής ιατρικής απαιτεί ορισμένο αριθμό εκπαιδευτικών περιόδων με πλήρη απασχόληση τόσο όσον αφορά το τμήμα της εκπαιδεύσεως που παρέχεται σε νοσοκομειακό περιβάλλον όσο και όσον αφορά το τμήμα της εκπαιδεύσεως που παρέχεται σε ένα εγκεκριμένο ιατρείο γενικής ιατρικής ή σε εγκεκριμένο κέντρο στο οποίο ιατροί παρέχουν πρωτοβάθμια ιατρική περίθαλψη. Το μέτρο αυτό μπορεί να θεωρηθεί κατάλληλο για την επίτευξη των επιδιωκόμενων στόχων. Συγκεκριμένα, ο νομοθέτης ευλόγως θεώρησε ότι το εν λόγω μέτρο παρέχει στον ιατρό τη δυνατότητα να αποκτήσει την αναγκαία πείρα παρακολουθώντας τις παθήσεις των ασθενών, όπως οι παθήσεις αυτές μπορούν να εξελιχθούν, καθώς και να συσσωρεύσει επαρκή πείρα όσον αφορά τις διάφορες περιπτώσεις που ενδέχεται να παρουσιαστούν, ειδικότερα, σε ένα ιατρείο γενικής ιατρικής.

41 Ο κοινοτικός νομοθέτης ανέθεσε στον εθνικό νομοθέτη τον καθορισμό του αριθμού και της διάρκειας των εκπαιδευτικών περιόδων κατά πλήρη απασχόληση. Ο κοινοτικός νομοθέτης περιορίστηκε να διευκρινίσει ότι ο αριθμός και η διάρκεια των εν λόγω περιόδων πρέπει να μπορούν να εξασφαλίζουν κατάλληλη προετοιμασία για την πραγματική άσκηση της γενικής ιατρικής. Λαμβανομένου υπόψη του περιθωρίου εκτιμήσεως που διαθέτει εν προκειμένω ο κοινοτικός νομοθέτης, μπορεί να θεωρηθεί ότι ένα τέτοιο μέτρο δεν υπερβαίνει τα αναγκαία όρια για την επίτευξη των στόχων που εκτίθενται στη σκέψη 38.

42 Συνεπώς, πρέπει να θεωρηθεί ότι η επίμαχη απαίτηση δικαιολογείται από παράγοντες αντικειμενικούς και άσχετους προς οποιαδήποτε δυσμενή διάκριση λόγω φύλου.

43 Κατά συνέπεια, πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι από την εξέταση του πρώτου υποβληθέντος ερωτήματος δεν προέκυψε κανένα στοιχείο ικανό να θίξει το κύρος της διατάξεως των άρθρων 5, παράγραφος 1, της οδηγίας 86/457 και 34, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/16, σύμφωνα με την οποία η εκπαίδευση κατά μερική απασχόληση στη γενική ιατρική πρέπει να περιλαμβάνει ορισμένο αριθμό εκπαιδευτικών περιόδων κατά πλήρη απασχόληση.

Επί των δικαστικών εξόδων

44 Τα έξοδα στα οποία υποβλήθηκαν η Σουηδική Κυβέρνηση, καθώς και το Συμβούλιο και η Επιτροπή, που κατέθεσαν παρατηρήσεις στο Δικαστήριο, δεν αποδίδονται. Δεδομένου ότι η παρούσα διαδικασία έχει ως προς τους διαδίκους της κύριας δίκης τον χαρακτήρα παρεμπίπτοντος που ανέκυψε ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου, σ' αυτό εναπόκειται να αποφανθεί επί των δικαστικών εξόδων.

Για τους λόγους αυτούς,

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ,

κρίνοντας επί των ερωτημάτων που του υπέβαλε με διάταξη της 8ης Νοεμβρίου 2001 το Bundesverwaltungsgericht, αποφαίνεται:

1) Η τήρηση της απαγορεύσεως των εμμέσων δυσμενών διακρίσεων λόγω φύλου συνιστά προϋπόθεση της νομιμότητας κάθε πράξεως που εκδίδουν τα κοινοτικά όργανα.

2) Από την εξέταση του πρώτου υποβληθέντος ερωτήματος δεν προέκυψε κανένα στοιχείο ικανό να θίξει το κύρος της διατάξεως των άρθρων 5, παράγραφος 1, της οδηγίας 86/457/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 15ης Σεπτεμβρίου 1986, περί ειδικής εκπαιδεύσεως στη γενική ιατρική, και 34, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/16/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 5ης Απριλίου 1993, για τη διευκόλυνση της ελεύθερης κυκλοφορίας των ιατρών και της αμοιβαίας αναγνώρισης των διπλωμάτων, πιστοποιητικών και άλλων τίτλων τους, σύμφωνα με την οποία η εκπαίδευση κατά μερική απασχόληση στη γενική ιατρική πρέπει να περιλαμβάνει ορισμένο αριθμό εκπαιδευτικών περιόδων κατά πλήρη απασχόληση.

Rodríguez Iglesias	Puissochet	Wathelet
Schintgen	Timmermans	Gulmann
Edward	La Pergola	Jann
Σκουρής	Macken	Colneric
von Bahr	Cunha Rodrigues	Rosas

Δημοσιεύθηκε σε δημόσια συνεδρίαση στο Λουξεμβούργο στις 9 Σεπτεμβρίου 2003.

Ο Γραμματέας

R. Grass

Ο Πρόεδρος

G. C. Rodríguez Iglesias